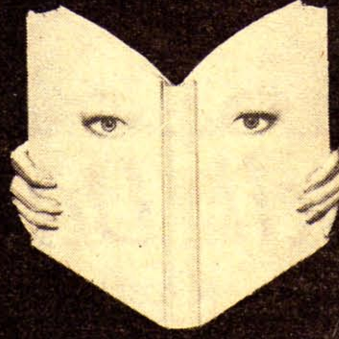
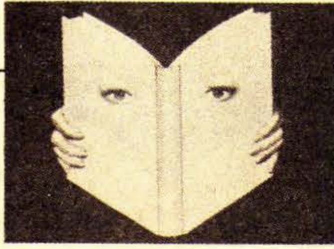

Türk romanının 10 klasiği

IV

Halide Edip Adıvar
(1884-1964)

Sinekli Bakkal

Sinekli Bakkal

(Özet)

II. Abdülhamit zamanı İstanbul'unun eski bir semti olan Aksaray'da, -bulunduğu mahallenin adını almış- bir sokaktır Sinekli Bakkal.

"Burası dünyanın herhangi yerindeki bir fukara mahallesinden çok farklı değildir." ve "Bir geçitten çok, toplantı yeridir. Mahallenin yaşamı burada yansımaktadır."

Bu sokağın iki tipik ögesi vardır: Biri sokağın ortasındaki evlerden birinin altına "gömülü" Mustafendi'nin "İstanbul Bakkaliyesi", öbürüyse, "İmam'ın Evi". (Bu ev, ölüm, doğum, nikâh gibi yaşamsal sorunlarda mahalledeki hemen her sınıf halkın zorunlu uğrak yeridir.)

●

İmam, kendinden başka kimseye benzemeyen özgün bir tiptir. Mahalleli onun ilginç, kendine özgü kişiliğinin etkisindedir. İmamın, -kesin bir yalınlıkla belirlediği- iki yol vardır, insanlar için: Biri cennete çıkar bu yolların, diğeri cehenneme.

İmam karısını genç yaşta yitirmiş, bir daha da evlenmemiştir.

Emine adlı bir kızı vardır. Başka bir kimsesi de yoktur.

Mahalle çocuklarıyla oynamaya tenezzül etmeyen Emine, temiz, hamarat, güzel bir kızdır. "İmamın inancının biricik simgesi" olarak hiç gülmeyen suratsız biri.

Emine henüz on yedi yaşındayken bir delikanlıya kaçmıştır. Bu genç adam, haylazlığı, soytarılığıyla tanınan ve ortaoyunlarında "zenne" rolüne çıkan, "Kız Tevfik" diye anılan biridir.

Aralarında hemen hemen -uyum sağlayacak, yatıştırıcı- hiçbir 'mizaç' benzerliği kurulamazdı karı-kocanın.

Tevfik, küçük yaştan başlayan gölge oyunu ve ortaoyunu merakını giderek geliştirmiştir. Zamanla çevrede aranan, ilgiyle izlenen bir "zenne" olarak ün ve beğeni kazanmıştır.

Kendisine yüz vermemekte direnen mahalle erkekleri bile, ister istemez, onun maskaralıkları karşısında kendilerini gülmekten alamazlardı. Bir keresinde "çevrenin kibar tarafında konağı olan Zaptiye Nazırı Selim Paşa da Tevfik'i izlemiş", kahkahalarla gülmüştür.

İmam, kızı Emine'nin -hele Kız Tevfik'e- kaçışını bağışlamamış, mahalleli huzurunda onu evlatlıktan 'reddetmiştir'.

●

Tevfik'le Emine arasında zamanla terslikler, çatışmalar başgösterdi. Üstüne bir de geçim sıkıntıları eklenince evlilikleri iyice çekilmez oldu.

Tevfik bu durum karşısında bakkallığa da girişti.

Emine'yse bu beraberlikten daha çabuk bıkmıştı. Baba eviyle Tevfik'in evini karşılaştırıyor, aradaki düzen, dirlik farkını hissettikçe buradan gittikçe kopuyordu. Kocasında "para" diye bir değere saygı da yoktu. Sonlarının dilenmeye kadar varacağı kaygısı gelişiyordu içinde.

Artık Emine, Tevfik'in bilinçsizliğine, düzensizliği ve tutarsızlığına dayanamadı, vardı bakkal dükkânının tezgâhı başına kendi geçti.

Kısa zamanda işlerde bir gelişme görüldü. Dükkândaki düzenin değişmesi ve dükkânın bir kişilik kazanması müşteri ilgisini arttırmıştı. Hatta paralı, şık ve düzeyli müşteriler de geliyordu artık. Tevfik kâh Emine'ye yönelen ilgilerden, kâh karısının kendisini ezen tavırlarından rahatsız oluyordu.

Bir gece Emine, rahatsız edici seslerle uyanıverdi. Tevfik yatakta yoktu. Dükkâna koştu. Orada Tevfik'in, serseri kılıklı, başıbozuk arkadaşlarına karısı Emine'yi taklit edişini gördü. Tevfik bununla da yetinmiyordu, Emine'nin yatak odasındaki halini de taklit ediyordu içerdekilere.

Emine artık Tevfik'le bütün bağlarını koparıp baba evine dönmeye karar verdi. O geceki rezaletten sonra imamın evine sığındı.

Baba İmam kızını evine kabul etti. Tevfik'e de Emine'yi boşaması için haber yolladı.

Tevfik, Emine'yi yanına getiremeyeceğini görünce, dükkânı bütünüyle kapayıp Sinekli Bakkal'dan sır olup yitiverdi.

●

Çok geçmeden Tevfik'in ünü yeniden mahallede yankımasını gösterdi. Yine ortaoyunu, yine kadın rolüne çıkıyordu. Yaşadıklarını, "Bakkal Çırağı" adıyla sahneliyordu.

Emine Tevfik'in yeni becerisinin haberini aldığı sıralarda gebeliğinin de farkına varmıştı. Böyle bir zamanda Tevfik'in insanları eğlendirmek için bizzat Emine'yi taklit edişleri, çevrede genç kadına takılmalara, uydurma pek çok dedikodulara neden olmuş, İmam'la kızını kaygı ve üzüntüye boğmuştu.

İmam, bu durum karşısında mahkemeye başvurdu. Tanıkların da yardımıyla boşanma işlemi kolaylaştı. Yaptıkları, -bu duruşma sırasında- dine, yönetime, geleneğe aykırı görülmüş, bu nedenle de Tevfik, "idareten" Gelibolu'ya sürülmüştür.

Bir süre sonra Emine'nin bir kız çocuğu dünyaya geldi. Emine'yle Tevfik'in ortak çocukları olduğunu bütün mahallelinin de onayladığı bu kızın adını Rabia koymuşlardı.

●

Rabia, dedesi İmam Hacı İlhami

Yaşamı ve yapıtları

ADIVAR, Halide Edib ★ XX. yy. romancılarından, 1884 - 9 Ocak 1964, doğ. ve ölm. İstanbul ★ Üsküdar Amerikan Kız Koleji'ni bitirdi (1901), özel olarak da Rıza Tevfik'ten felsefe ve sosyoloji, Salih Zeki'den matematik dersleri aldı. İstanbul Kız Öğretmen Okulu'nda, Kız Lisesi'nde öğretmenlik ve müfettişlik, Beyrut, Lübnan ve Şam'da Türk Kız Mektepleri Umumî Müfettişliği (1917) yaptı. Darülfünun'da garp edebiyatı okuttu (1918-1919), Millî Mücadele'ye katıldı. Cumhuriyet'in ilânından sonra kocası Adnan Adıvar'la gittiği Avrupa ve Amerika'da on beş sene kadar kaldı (1923-1938), 1939'da yurda döndükten sonra İstanbul

Efendi'nin elinde iyi bir dinî terbiye gördü. Dedesinin dinsel yönlü etkilerle -bir tür- sindirdiği Rabia, bu edilgenliğiyle suskun, uslu, başı eğik tavrı içinde mahallelinin, diğer kızlara örnek gösterdiği bir körpe oluvermişti.

Hacı İlhami Efendi, kızı Emine'nin Tevfik'le geçen sarsıntılı 'izdivacını' görüp, bundan ağzı yandığından, torunu Rabia'yı mahalle mektebine vermedi. Kızın belleğini beğeniyordu. Ona namaz sureleri ezberletti. Sesinin de güzelliğini farkedince anayla dede anlaşıp Rabia'yı 'hafız' yapmaya karar verdiler.

İmam, torununu, kız daha on iki yaşına varmadan "İstanbul'un en küçük fakat latif üslûplu ve en yanık sesli hafızı olarak" yetiştirdi. Artık Rabia, pek çok yerden mevlitlere, mukabelelere çağrılıyordu. Bu yolda epeyi para da kazanmaktaydı.

İlk 'hafız' başarısını gösterip tanındığı 'Valide Camii'nde Zaptiye Nazırı Selim Paşa'nın karısının da dikkatini -bir mukabele okurken- çekmişti.

●

Selim Paşa'nın karısı Sabiha Hanım, yaşına ve sosyal gerçekliğine bakmadan hemen her insanla dost olabilen biridir. Cömertliği, hayır sahibi oluşunun ötesinde, aynı zamanda sazlı sözlü toplantıların da âşığıdır.

Sabiha Hanım, Rabia'yı yaşamının bunalımlı bir döneminde tanımış, sevmişti. Başlangıç günlerindeki sazlı sözlü 'cemiyetler', yerini mevlevî tekkelerine devama bırakınca, -zevkleri değilse de-, yöneldiği alanlar değişmişti. Bu arada konaklarına gelip giden Vehbi Dede adlı mevlevî bir müzisyeni tanımak şansına kavuştu.

Rabia'nın sesi ve üslûbu Sabiha Hanım'ı kendinden geçiriyordu. Ondaki bu beceri ve yeteneği babası Tevfik'ten 'intikal' etmiş bir sanat yeteneğine bağlıyordu.

Selim Paşa'nın da olurunu alan Sabiha Hanım, Rabia'yı konağa getirtti. Kız, konağa niçin çağırıldığını bilmemekle beraber, orada Kur'an, belki de ilâhi okuyacağını sanıyordu.

II. Abdülhamit gibi 'zalim bir hükümdarın Zaptiye Nazırı' olmasına karşın Selim Paşa, evde iyi bir aile babasıydı. Geleneklere, Osmanlılık düzenine Saray'a son derece saygılı ve bağlı bir kişiliği vardı.

Selim Paşa'nın 'biricik' oğlu Hilmi'yse pek çok yönden babasıyla karşıt karakterli bir gençti.

Selim Paşa'yla oğlu Hilmi arasındaki —özellikle— fikir zıtlaşmaları Sabiha Hanım'ı üzerdi. Hilmi "Genç Türkler" adıyla gizli çalışan, II. Abdülhamit'e karşı olan bir grubun üyesiydi.

Sabiha Hanım'sa gelini Dürnev'le çatışma durumundaydı. Hele romatizma illetinden ayağa kalkamadığı son zamanlarda -önceleri hiç sesi çıkmayan- Dürnev'in birden ağzı açılmıştı. Sağa sola emirler verebiliyor, kendi başına buyruk davranıyordu.

Sabiha Hanım bunun üzerine konağa, Kanarya adında sarışın, oldukça güzel bir Çerkez kızı satın alıp getirtti. Kanarya'ya yönelecek ilgiler -sözde- Dürnev'e haddini bildirecekti. Oysa sonuç hiç de öyle olmadı. Dürnev'le Kanarya birbirinin can dostu oluverdi. Hatta bu güzel halayığa Selim Paşa'nın da sevecen ilgilerini çekmekte Dürnev yardımcı oldu.

●

Genç halayık Kanarya'nın güzelliği ve kendisine tanınan ayrıcalık Rabia'nın da dikkatini çekmişti. Ona hayranlıkla bakıyordu.

Sabiha Hanım Rabia'yı konağa çağırdığı o ilk gün, ona: "Cumartesi akşamı Mevlit Kandili, misafirim var, gece gel, Kur'an okuyacaksınız... Seni yemekten önce aldırırım" demişti.

O gece kalabalık konuklar arasında çok etkili bir okuma yaptı. Herkesçe beğenildi. Rabia iş bitip annesiyle gidince Selim Paşa, hanımına kızın sesini ve okuyuşunu överek, "O ses mutlak iyi bir musiki mualliminin eline düşmeli" dedi.

Az sonra odaya giren oğulları Hilmi de -annesine- "Senin kız hafız gerçek bir keşif, anne" diyerek beğenisini yansıttı.

Hilmi bu sesin eğitimi içi Peregrini adlı 'hoca'yı önerdi. Onun Batılı müzik özentisi ve zevkiydi bu öneriyi yapmaktaki nedeni. "Kimbilir, belki de Avrupa sahnelerine çıkacak bir primadonna olur. Fakat yapılamaz ki... Bu geri kafamız..." deyip susuverdi.

Selim Paşa gene hiddetlenmişti. "Eğer 'kapitilasyonlar' olmasa, mızıkacıları da, seyircileri de enselerinden yakalayıp Beyoğlu kaldırımlarına fırlatırım" dedi birden. Oğluyla Avrupalı-Asyalı zevk ve yöneliş, millilik evrensellik anlayışları açısından sürekli çatışma içinde olmakla beraber Hilmi'nin Peregrini'yi önermesi Selim Paşa'yı da olumlu yönde düşündürdü. Onun

*Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı profesörü (1940), İzmir milletvekili (1950-1954) oldu, sonra gene Edebiyat Fakültesi'ndeki profesörlüğüne döndü (1954). Merkezefendi mezarlığında gömülü ★ 1908'den sonraki dergilerde Halide Salih imzasıyla göründü (örneğin: Şehbal dergisinde, 1911-1912). 1919'da Büyük Mecmua'da Halide Edib imzasıyla "edebiyatımızın son simaları ve safhaları" başlığı altında Yakup Kadri, Mehmet Emin, Ömer Seyfettin... üzerine incelemeler, "kadınlığa dair" başlığı altında kadın hakları üzerine yazılar, ayrıca hikâyeler yayımladı, 11. sayıdan başlayarak (18 eylül 1919) bu derginin başyazarı da olmuştu ★ Halide Edib'i, bu yazıları yanında asıl, İngiliz edebiyatı etkisinde, o zaman için yeni, fakat çağdaşlarının çapraşık, aksak ve pürüzlü buldukları bir üslûpla yazılmış romanları tanıttı. İlk romanlarında aşk konularını işliyor, kadın psikolojisi üzerinde duruyordu. Sonra Türkçülük akımını benimsedi; duygulandırma ve süslemeden kaçınan, realizmi ön planda tutan romanlar verdi. Hele yurda döndükten sonraki romanlarında konularını bir olay çevresinde toplanan tek insanlara değil; devirlere, nesillere gelenek ve törelere bağladı ★ Romanları: **"Raik'in Annesi (1909), Seviyye Talib (1910), Handan (1912), Yeni Turan (1912), Son Eseri (1912), Mevut Hüküm (1918), Ateşten Gömlek (1922), Kalp Ağrısı (1924), Vurun Kahpeye (1926), Zeyno'nun Oğlu (1928), Sinekli Bakkal (1928), Yolpalas Cinayeti (1938), Tatarcık (1939), Sonsuz Panayır (1946), Döner Ayna (1954), Âkıle Hanım Sokağı (1958), Hayat Parçaları (1963), Sevda Sokağı Komedyası (1972), Çâresaz (1972), Kerim Usta'nın Oğlu (1974)** ★ Hikâye kitapları: **Harap Mabetler (1911), Dağa Çıkan Kurt (1922), İzmir'den Bursa'ya (1922)** ★ Anıları: **Türk'ün Ateşle İmtihanı (1962), Mor Salkımlı Ev (1963)** ★ Oyunları: **Kenan Çobanları (1918), Maske ve Ruh (1945)** ★ Her kitabının değişik sayılarda baskıları olan Halide Edib'in **bütün eserleri**, sadeleştirilmiş bir dille Atlas Kitabevi'nde toplanmaktadır, 1967-1980 arasında bu yeni diziden, kimisinde iki eser bir arada, 22 kitap çıktı ★ **Sinekli Bakkal** romanı, CHP Roman Mükâfatı'nda birincilik kazanmış, romancılığımızda satış rekoru kıran eser olmuştur (30. b. 1972) ★ Çevirileri, incelemeleri, İngilizce eserleri de olan yazarın romanları filme de alınmıştır: Ateşten Gömlek (1923, 1940), Vurun Kahpeye (1949, 1964, 1973), Sinekli Bakkal (1967), Yolpalas Cinayeti (1956) ★ Halide Edib üzerine son üç tanıtma kitabını Muzaffer Uyguner **(Halide Edip Adıvar, 1968)**, Nâzan Güntürk **(Halide Edip ile Adım Adım, 1974)** ve İnci Enginün **(1975)** çıkardılar.*

**Behçet Necatigil
Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, 10. Basım**

gayrı müslüm, Avrupaî müzik yanlısı ve hatta Allah'sız olduğu hakkında bazı istihbaratlarına karşın.

●

Bir cuma selâmlığı gününün akşamında konağındaki ağırlama sonunda Selim Paşa, herkes giderken Rabia'nın dedesi imamı alıkoydu.

"Torununa verdiğin dinsel eğitimi çok beğendim..." diyerek söz açıp kızın geleceği, yetiştirilmesi üzerinde konuşma açtı. İmamı razı etti. Rabia, konakta eğitilecek, yetiştirilecektir. Rabia, Emine'nin itirazlarına karşın konağa düzenli olarak gitmeye başladı.

Rabia, 'mukabele' ve Kur'an yanında "Musiki muallimi" Vehbi Dede'den meşk dersleri de alıyordu.

Rabia, meşk dersleri sırasında vurgulara alıştı. Bu müziği benimsedi.

Artık Rabia -sözde Kur'ân okumak için kaldığı Sabiha Hanım'ın odasında- akşamları hep şarkı söylüyordu.

Hilmi, Rabia'nın böyle "Tenten terani"lere feda edilişine çok kızıyor, onun Peregrini gibi bir Batı müziği ustasının elinde gerçek değerini bulacağını tasarlıyordu.

Peregrini hemen her perşembe Hilmi'ye uğrardı. Bu odada piyanoyla Batılı ürünlerden konserler sunulurdu.

Bu günlerden birinde, anasından izin alan Hilmi, Rabia'yı Peregrini'ye dinletti. Kız önce bu adamdan ürkmüştü. Vehbi Dede'ye ve onun derslerine çok alışmış, mevlevi dedesini sevmişti. Ortama ister istemez alışmaya başladığı anda ona Peregrini'nin önerisiyle bir Kur'an parçası okuttular. Böylece Rabia'nın yetenek ve becerisi bir kez de Peregrini'nin karşısında kanıtlandı.

●

Rabia bir akşam konaktan eve dönerken babası Tevfik'in geri döndüğünü sezdi. Evde ışık vardı. Çok heyecanlandı, babasına ve onun evine karşı derin bir ilgi duydu içinde. Dede evine giderken ve orada bu duyguyu her adımda, her solukta geliştirdi.

Tevfik "İstanbul Bakkaliyesi"ni yeniden açmıştı. Rabia onu o gecenin ertesi sabahında hemen ziyaret etti. Bir müşteri gibi girdi içeri. Sonra tanıştılar. Ağlaştılar. Tevfik kızına sürgün serüvenini anlatmaya koyuldu.

Bu yakınlaşma Rabia'yı annesinden soğutmuştu. Baba, sanki daha içtendi.

Rabia, 'konağa' diye çıktığı öğle sonrası vakitlerde hep babasına uğruyor, ona yardım ediyordu.

Emine Tevfik'in döndüğünü duyar duymaz baygınlıklar geçirdi. Kızına kızdı, köpürdü. Kızın babasına mı, anasına mı gitmesi gerektiği tartışıldı. Sonunda Selim Paşa hakemlik yaptı. Kız babasını seçti. Onunla kalma kararına saygı duyuldu.

●

Rabia'nın da katılmasıyla "İstanbul Bakkaliyesi" çevrenin en şık yeri oluvermişti. Burayı âdeta Rabia yönetiyordu.

Rabia Ayasofya, Fatih, Süleymaniye, Valide Sultan... gibi camilerde mukabele okumaya da başladı. Buralardan elde ettiği kazançlar imam dedesine gidiyordu. Rabia'nın Tevfik'in yanında kalması koşullarından biri de buydu.

Peregrini fırsat buldukça Rabia'yla ilgilenmeye başladı. Ondaki üstün yeteneğe hayrandı. Her yeni kompozisyonunu önce Rabia'ya çalıyor, onun fikrini de alıyordu.

Peregrini bir gün Süleymaniye'de mukabele okurken Rabia'yı dinlemeye gider.

Rabia ayrıca akşamları babasının karagöz gösterisine de yardım etmektedir.

Bu gösterileri hemen her akşam Peregrini de izlemektedir.

●

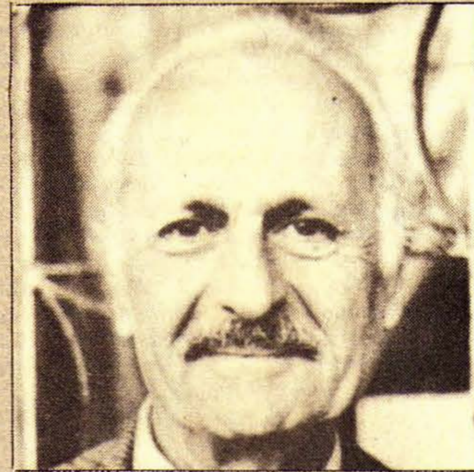
Tevfik, Kabasakal Kıraathane-si'nde karagöz ve sonraları meddah gösterileriyle ününü yeniden canlandırmaktaydı. Rabia da bu arada gün günden büyüyordu. Ondan hemen herkes, özellikle erkekler çekiniyor ve yanına yaklaşmaktan korkuyor gibiydi.

●

Selim Paşa, Rabia'ya artık dükkânda çalışmaması gerektiğini önerir. (Çünkü Rabia büyümüş, daha bir güzelleşmiş, artık bir tehlike 'arzeder' duruma gelmiştir.) Sabiha Hanım'ın da bulunduğu bu görüşme sırasında 'evlilik' sorununa bile değinilmiştir.

İKİ GÖRÜŞ

Vedat Günyol

Abdülhamid il zorbalığının son döneminde, yetişme çağında bir kadın sanatçı çıkıyor ortaya: Halide Edib, sonradan Adıvar. 1908 Meşrutiyetiyle başlayan yazı yaşamı, önceleri gazete yazıları, sonra aşk romanlarıyla sürüp gidiyor 1936'ya kadar. Seviye Talip (1910), Raik'in Annesi (1910), Handan (1912), Türk kadınının, Batı etkisinde uyanmaya başlayan bilincinde kazandığı benliğlni vurguluyor, ruhsal yaşamını dile getirerek. Sonra, Türkçülük Turancılık akımlarına gönül verip ideoloji yoluna sapıyor yazar. (Yeni Turan, 1913), Daha sonra, Birinci Dünya Savaşı patlak verip İstanbul işgal edilince, coşkun bir yurtseverlik ateşi sarıyor benliğini, meydanlarda, Türk kadınının sesini dünyaya duyuruyor: Ünlü Sultanahmet mitingi ardından, Anadolu'nun bağrında, Türkün Ateşle İmtihanının ortasında buluyor kendini, barut kokuları, top tüfek sesleri arasında. Bu kutsal savaş deneyimlerinden zengin bir sanat birikimi, sanat soluğuyla çıkan yazar, ordu günlerinin silah arkadaşlarını, yarı düşsel yarı gerçek kişilikleriyle dile getiriyor: Ateşten Gömlek (1922),Kalb Ağrısı (1924), Vurun Kahpeye (1926), Zeyno'nun Oğlu (1928).

Halide Edib'in romancılığında yepyeni bir dönem 1936'da başlıyor. Eşi Dr. Adnan'la, Türkiye'nin yetiştirdiği en dürüst, en içten politika ve düşünce adamlarından biri olan Dr. Adnan'la birlikte, gönüllü sürgün yaşamı sürdürmektedir Londra'da. Yıl 1936. Halide Edib, gençlik yıllarının İstanbul'una, o karanlık günlerin yaşamına eğiliyor ve İngilizce olarak bir roman yazıyor: The Clown and His Daughter (Meddah ve Kızı). 1939'da yurda dönünce, genişletip Türkçe olarak kaleme aldığı bu romanın adı Sinekli Bakkal'dır. 1942'de CHP'nin roman ödülünü kazanıyor haklı olarak.

Sinekli Bakkal, Meşrutiyet öncesi İstanbul'unun Aksaray semtindeki bir sokak insanlarının yaşamını yansıtıyor. Bu sokakta sıradan insanlarla, saray yanlısı paşa konaklarının insanları yan yana yaşamaktadır. Romanın başkişisi Rabia, bir imam torunudur. Babası Kız Tevfik ortaoyunlarının ünlü kişilerindendir. Rabia, güzelliği yanında, Kur'an ve mevlüt okumasıyla ün kazanmıştır. Paşa konağında, piyano hocası İtalyan Peregrini ile tanışır ve onunla evlenir. Babası Kız Tevfik iki kez sürgün edilir. Sonunda Meşrutiyetin ilanıyla İstanbul'a döner. Roman, bu görkemli dönüşle biter, Abdülhamid zorbalığının sınır dışı ettiği sürgünlerle birlikte.

Halide Edib, Sinekli Bakkal ile, töre romanı alanına girmiştir. Meşrutiyet öncesinden başlayarak, Cumhuriyet döneminin, Batı'ya yönelik, yapmacık toplumsal değişmeierini dile getiriyor. Onun ele aldığı çevre özellikle Aksaray dolaylarıdır. İnsanları, evleri, yapılarıyla değişen bir İstanbul'dur onu ilgilendiren, sonsuz bir panayırdır gördüğü. Savaş zenginleri, vurguncular,

Rabia'da 'evlilik' gerçekliği üzerinde -böylece- ilk kez düşünme eğilimi başlamıştır.

"Konser halinde devam eden musiki dersleri"nden birinde, piyano çalan Peregrini'nin gözlerindeki anlamda da Rabia, "büyüme"nin yaşamı karıştıran, güçleştiren yanını bir kez daha keşfetmişti.

Artık-hep birlikte olduğu- 'erkek'lerden uzaklaşması gerektiğini de anlamaya başlamak genç kıza epeyi tuhaf gelmiştir. Zihni Peregrini'yle meşgûl, bu konuya dalıp gidiyordu. İşte böyle anlardan birinde, birdenbire, Sabiha Hanım'ı şaşırtan bir soru sordu Rabia: "Hanımefendi; bir Müslüman kızı, bir Hristiyan'la evlense ne olur?" Kadın bundaki 'şeriata aykırı'lığı belirtince, Rabia: "Fakat Hıristiyan karısı olan Müslüman erkek yok mu?" dedi. Aldığı yanıt da 'kadın' gerçekliğinin 'şeriat' hükümleriyle belirlenen yazgısına ışık tutuyordu: "Erkekler başka... O kadarını bilemedin mi?"

●

Rabia'yı Galip Bey adlı biri istemiş, "Ben koca istemem." diye kesin bir 'red' karşılığı vermişti kız.

●

Bu arada Tevfik hastalanmış, yatağa düşmüştü. Rabia babasının başından ayrılmıyor, konağa da gitmiyordu.

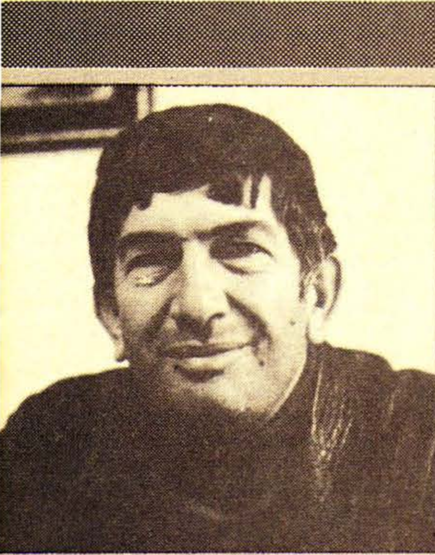
Vehbi Dede'yle "geçmiş olsun"a gelen Peregrini, Rakım Efendi'den öğrendiği bir başka acı durumu Rabia-ya bildirdi: "Annen ölmüş, kızım..."

Emine'nin cenazesi sokaktan geçerken pencereye koşan Rabia, yüzüstü kapanıp ağlamaya başladı. "Sakın sen ölme Tevfik, sakın sen ölme Tevfik" diye boğuk boğuk inledi.

O gün öğleden sonra Dahiliye Nazırı Zati Bey'in hafiyelerinden biri eve geldi, hiçbir açıklama yapmadan, "Zati Bey çağırıyor." diyerek Tevfik'i alıp götürdü.

Emine'nin babası İmam Hacı İlhami Efendi, Dahiliye Nazırı Zati Bey'e bir 'ihbarname' sunmuştur. Selim Paşa, onun oğlu Hilmi ve Rabia'nın babası Tevfik hakkında, doğru-yanlış pek çok ihbarlarda bulunmuştur. Mektubu, özellikle Selim Paşa'ya karşı bir koz olarak kullanmak isteyen Zati Bey, Tevfik'i yanına hafiyesiyle getirirken onu nasıl cezalandıracağını da düşündü.

"Hilmi Bey'le arkadaşları, odada toplanıyor, gece yarılarına kadar padişah aleyhinde dolap çeviriyorlar, ter-

züppe insanlar, kadınlı erkekli gülünç yaratıklardır kalemine doladığı. Son romanları, Tatarcık (1939), Akile Hanım Sokağı (1958), Sonsuz Panayır (1946), Türk roman dünyasında adları unutulmayacak yapıtlardır.

Şükran Kurdakul

Halide Edib'in yazarlık yaşamı 1910'da ilk kitapları Seviye Talip ve Raik'in Annesi ile başladı. Ateşten Gömlek (1922), Vurun Kahpeye (1926) gibi Kurtuluş Savaşımıza bağlı olayların işlendiği romanlarıyla gelişti. Sinekli Bakkal'da doruğuna ulaştı.

Çağdaşlarından Yahya Kemal, "Türkçe'nin en güzel üslûbunu" kazandığını yazmış, Yakup Kadri, edebiyat dilinde "büyük keşifler icad ettiğini" öne sürmüştü. Tümü, çağdaş edebiyatımızın her dalda kendini aradığı geçiş döneminin yazarlarıydılar. Dergiler, kültür ve sanat kurumları genç şairlerden, öykücülerden, romancılardan geçilmiyordu. Eski ile yeni, Osmanlı kalmak isteyenle Türklük bilincine sahip olan, tepki duyanla uyum sağlamaya çalışan hep birlikte çağdaşlaşma savaşımının etki alanı içinde görünüyordu.

Halide Edib de bu savaşımın hangi evresinde bulunduklarını kavrayanlar arasındaydı. Orta tabakanın okumuş kesiminden gelen kadının varlığını ortaya koymak istediğini algılayarak ona yöneldi. Sevgili, anne, kızkardeş, kendisinin bilincinde olanla olmayan vb. kişiliklerin içinde bulundukları olayları konu aldı. İlişkileri ve çevre koşullarıyla birlikte kadınlıkların belirlediği ruhsal yapıyı yansıtmaya özen gösterdi.

Sinekli Bakkal bu birikimin ürünüdür. Dönem romanlarının belirgin özelliklerini taşımasına karşın, ideolojik bağlam etkisi sezilmez Sinekli Bakkal'da. Romancı II. Abdülhamid'in son saltanat yıllarına damgasını basan olayları yaşamın bir parçası olarak kabul etmiştir. Belli tarihsel nedenlere bağlı olgulardır onlar. Toplumun henüz oluşma evresindeki iç dinamiğinin bir parçası olan kişileri şu ya da bu yönüyle etkileyecek, karşıtları ve yandaşları ile birlikte gerçeklik kazanacaktır. Halide Edib, bu gerçekliğin en belirgin öğelerini kullanmakla yetinirken kişilerine güveniyor gibidir.

Padişahla devlet kavramını birleştiren "sâdık bende" kimliğindeki Selim Paşa, tüm edimleriyle varolma sürecinden geçtiği için, özelde kendisidir; genelde dönemin "Nazır tipini" simgeler. Padişahı tahttan indirmek isteyen anayasacı güçlerle yandaş olan oğlu da herhangi bir Jön Türk değil, Hilmi'dir.

Çağdaş Türk Edebiyatı Meşrutiyet Dönemi'nde Halide Edib'in bu romanındaki ikinci, üçüncü derecedeki kişileri de tipleştirmedeki başarısını vurgulamıştım. Gerçekten yalnız Rabia, Peregrini, Vehbi Dede, Kız Tevfik değildir Sinekli Bakkal'ın yaşayan kişileri. Selim Paşa, karısı, oğlu, Rabia'nın annesi Emine, büyük babası; nerdeyse tüm kişiler mahallenin (yani yaşamın) bir parçası olarak görünürler. Yazar anlatmaz, hareket içinde verir onları. Zaman diliminin küçük bir parçasında döneme egemen olan olaylarla ilişkileri çıkar ortaya. Oğluyla tartışırken "Fert bir buğday tanesi, hükûmet ve devlet bir değirmendir. Devlet ve hükûmet her taneyi ezer, istediği şekle sokar." biçiminde görüşler ileri süren Selim Paşa karşısında da nesneldir, karşıt düşüncelere sahip olduğu için gizli örgütlere katılan oğlu karşısında da.

Bu nedenle kişilerine görev yüklemez Halide Edib. Olağan dışı, uzun, bıktırıcı konuşmalarla onları konferansçı durumuna düşürmemiştir. Çağının düşün havasından esintiler getiren o hoşsohbet Vehbi Dede bile ölçülü konuşmalarıyla doğallık sınırlarını aşmaz. Sanki kendisine sakladığı gizler vardır. Merak ettirir. Peregrini ile tartışırken sınıfsal konumuna bağlı yargılar ileri sürerken, on-on beş sözcükle dünyayı algıladığını ortaya koyar. Bilgeliğinin boyutlarını gösterir.

Çocukken gördüğü din eğitiminin etkisinde görünen Rabia'nın konağı ve yalıyı besleyen kaynakların bilincine vardıkça Doğu'nun alışılmış düzeninden nefret etmesini de, kişiliğinin gelişme evrelerindeki özellikler belirler. Çağdaş Türk romanının ölümsüzlerinden biridir Rabia.

Sinekli Bakkal'ın önemini ortaya koyan başka özellikler de var kuşkusuz. Son yazılarımdan birinde değindim: Çelişki... Müslüman - Hıristiyan, yöneten - yönetilen, hasis - derviş, boyun eğen - başkaldıran, bilge - cahil, zengin-yoksul olma durumundaki insanlar... Romanda bir yaşam parçasının, bir sürecin zorladığı kişiler olarak çıkar karşımıza. Herkes bir dala tutunmak zorundadır. Ama özelde, kendileri kendilerinde saklıdır çoğunun.

Halide Edib bu gizin arkasındakileri görmüş ve gösterebilmiştir.

tip kuruyorlarmış." deyince Tevfik: "Ben gider gitmez söylerim, bir daha bizim eve gelmezler..." yanıtını verdi.

"Olmaz, söyleme."/ "Eskisinden daha çok gelsinler, söylesinler, önlerine dökül, ağızlarını ara, bana gel, ne söylediklerini haber ver. İhya olursun be, Tevfik."

Kısacası, Tevfik -dolaylı olarak- Hilmi'yi yem olarak kullanıp Zati Bey'in Selim Paşa'yı kötü duruma düşürmesinde 'hafiyelik' rolü üstlenmelidir.

Tevfik bu buyruğu yerine getirmekte hiç de istekli değildi.

Zati Bey: "Karagöz oynatmak, meddahlık etmek yok." uyarısında da bulundu.

●

Zati Bey, Selim Paşa'yı huzuruna davet etti. Ona, oğlunun zararlı yayınlar izlediğini, yabancılar eliyle bu 'fiili' işlediğini belirtti.

Selim Paşa, vatan ve özellikle devlet ve padişah aleyhinde girişimde bulunan -bu oğlu da olsa- herkese hak ettiği cezayı vermekten kesinlikle emin olunması gerektiğini belirtmeye çalıştı.

Zati Bey, -sözde padişah'ın buyruğu olarak- Selim Paşa'nın, başta oğlu olmak üzere, bu tür zararlı ilişkilere yönelmiş kişileri izlemekle görevlendirildiğinl söyledi.

●

Selim Paşa, artık Saray'a rapor sunmaya başladı. İlk planda Peregrini'yi izlediğini, ikincisindeyse oğlu Hilmi'nin 'tebdil-i hava' diyerek Beyrut'a yollandığını, onun arkasına iki hafiye konduğunu bildirdi.

Paşa, özellikle oğlu Hilmi hakkında Beyrut'tan aklayıcı haberler umuduyla beklerken, muavin Râna Bey'den Tevfik'in tutuklandığı haberini aldı.

Tevfik'in, kadın kılığına girerek Fransız postanesinden zararlı evraklarla çıkarken yakalandığını öğrendi.

Selim Paşa, Tevfik'in bu 'faaliyeti', oğlu Hilmi ve arkadaşları adına yaptığı inancıyla adetâ şok geçirdi.

●

Hilmi Beyrut'tan dönmüştü. Hakkında çeşitli ihbarları annesi de bilmekteydi. Babasıyla tartıştı. Baba Selim Paşa oğlunu azarladı. Hilmi bu tartışma sırasında -öteden beri yaptığı gibi- II. Abdülhamit yönetiminin 'zulmü'nü eleştiriyordu.

●

Selim Paşa, mabeyinde oğlu Hilmi'nin -geçici olarak- Şam Vali Muavinliği'ne atandığını öğrendi. Öteki 'Genç Türkler'de-ailelerini yanlarında götürmemek kaydıyla -çeşitli yerlere (Yemen'e, Fizan'a...) sürülmüşlerdi.

Selim Paşa bu haberi, konakta oğlu Hilmi'ye aktardı. Hilmi, Tevfik'in de Şam'a -kendisiyle birlikte- sürgün edildiğini duyunca içinde bir rahatlama duydu.

●

Babası sürgün edilince Rabia,'bedbinleşiverdi'. Ne bir yardım kabul ediyor, ne de mukabeleye devam ediyordu. Yüzü canlılığını yitirmişti.

Rabia duruma azıcık alışıp iyileşince müzik çalışmalarına yeniden başladı.

Vehbi Dede Rabia'ya, karşılığında para alarak çalıştıracağı öğrenciler de bulmuştu. Peregrini de, ders verdiği ailelere onu "alaturka musiki" öğretmeni olarak öneriyordu. Rabia'nın asıl hoşuna gidense, Vehbi Dede'nin Rabia'ya bütün bir 'Mevlit'i okuyabileceğini söylemesiydi. Bu, ilk kez olacaktı.

●

Bir akşam Peregrini dükkâna geldi. Rakım Amca yoktu. Rabia Peregrini'ye içten bir sıcaklıkla davranıyordu. Peregrini genç kıza, Saray'da çalma ve söyleme fırsatı doğduğunu söyledi. Mutfağa geçtiler. Rabia kahve yaptı. Bu arada Peregrini Rabia'ya çok güzel bir kız olduğunu söyledi. Yakınlıklarını pekiştiren bir ifadeydi bu.

●

Rabiall. Mabeyinci'nin Boğaziçi'ndeki yalısında ilk Mevlit'ini başarıyla okudu. Orada da görkemli yaşama olanakları içinde yapay ilişkilere tanık oldu. Kanarya'yla karşılaşmasına sevindi. Onun II. Abdülhamit'in yeğeniyle evlendiğini öğrendi.

●

Rabia, Kanarya'nın ilgi ve girişimleriyle Saray'a da gitti. Orada müzik öğretmenliği yapacaktı.

Saray'a her gidişinde, oraya Peregrini de geliyordu. Aradan geçen bir hafta sonra Peregrini gelmemişti. Vehbi Dede, Peregrini'nin annesinin öldüğünü, bu yüzden adamın bir süre yanlarına gelemeyeceğini belirtti.

Peregrini'nin —annesinin ölüm haberi üzerine— geçici de olsa gidişi Rabla'da, Müslüman - kâfir karşıtlığına ilişkin düşünceleri yeniden harekete getirdi. Gönlünü kaptırdığı bu adam bir dinsizdi. Bu noktadan çıkışla gizemli derinliklerde düşünüyor, yaşamı, insanı ve ahireti yorumlamaya çalışıyordu.

Rabia bu arada kitaplara da daldı.

Düşlerin yerini kâbuslar alıyor, benliğindeki karşıtlıkların çatışması onu buhranlara sürüklüyordu.

Bir avutucu, —belki de kurtarıcı duyarlıkla— annesinin ruhuna Yasin'ler okudu.

●

Aradan aylar geçti, gizemsel bir etkinin verdiği umutla Peregrini'nin geleceğinden, Müslüman olup kendisiyle evleneceğinden emin şekilde bir 'sükûnet' bulur gibi oldu. Tam bu sıralarda Peregrini çıkageldi.

Peregrini, çok yalnız kaldığını, Rabia'sız yapamayacağını anladığını, onunla evlenmek istediğini belirtti.

Rabia, onunla —Müslüman olması durumunda— evlenebileceğini kesin bir ifadeyle söyledi. Peregrini'ye göre "Rabia'nın köklerinin bu kadar sağlam olması onu çekici yapan" önemli şeylerden biriydi. Onun kendi gerçeğine bu denli bilinçle sadık olmasına karşı duyduğu büyük saygıyla Peregrini heyecanla şöyle diyordu: "Rabia, Rabia, dinin dinim... Beni kabul eder misin?"

Rabia bu soruya sevinçle: "Evet" yanıtını verdi. Hatta Peregrini'nin yeni adını bile koyuverdi: "Osman."

Vehbi Efendi'nin de yardımıyla Peregrini Müslüman oldu.

●

Selim Paşa'nın konağında Rabia'nın, — Müslüman olan Peregrini'yle— evleneceğinin konuşulduğu sırada Rabia içeri girdi. Selim Paşa ve Sabiha Hanım dahil, içerdekiler onu kutladılar.

Rabia, babasından aldığı son mektubu getirmişti. Paşa'nın oğlu Hilmi'nin Şam'daki yaşamından ayrıntılar veriyordu mektup. Tevfik orada da 'karagöz' oynatıyordu.

Bu mektupta bir kez daha anımsanan 'sürgün' gerçekliği, Sabiha Hanım'ı duygulandırmış, ağlatmıştı. Rabia'nın 'vakar'ını koruması Selim Paşa'nın ona saygısını arttırmıştı. Sürgün'e kendisi neden olmuştu. Rabia'ya, babasını 'yeni cülus'ta getirteceğini söyledi.

●

Düğün hazırlığını Kanarya üstlenmişti. Konakta hazırlıklar ve telâşlar sürerken Rabia'nın evi, dükkândan tavanarasına değin badana oluyor, kapıları, pencereleri boyanıyordu.

Kısa bir süre sonra evlendiler.

●

Peregrini (yeni adıyla Osman) konuşmayı, düşünsel yönlü tartışmaları alışkanlık haline getirmişti. Rabia ise pek hoşlanmazdı böylesinden. Ayrıldıkları bir noktaydı bu. Osman piyano çalar, Rabia dinlerdi. Bundan zevk alıyordu genç kadın. Osman hep kendi ürettiği parçaları çalıyordu. Rabia'ya göre, "kocasının Sinekli Bakkal'da aldığı yolun birer nişan taşı, uzaklık ölçüsüydü" bu havalar. (İçlerinde gittikçe artan doğu motifleri de vardı.)

●

Osman hemen her akşam mahalle kahvesine çıkıyordu. Kocasının Sinekli Bakkal'a alıştığını görmek Rabia'yı mutlandırmıştı. Fakat aralarında belli bir çelişki her an kendini belli ediyordu. Rabla alışılmışlara, şartlandırıldığı gerçekliğe uymakta ne denli uyumluysa, Osman bununla çelişen şekilde, hep yenilik, değişiklik peşinde o denli farklı arayışlar içindeydi.

●

Osman, eskici Fehmi Efendi'yle bir cuma günü camiye gitti. Fehmi

Efendi ve camidekiler bu hareketi sevinçle karşılamıştı. Oysa Osman'ın asıl amacı Rabia'nın dedesi imamı tanımaktı.

Camide ön safta sürekli imamı izledi. Onu, tüm insanlara kin biriktirmiş yalnız bir zavallı olarak gördü. İçinde imama acıma ve yardım etme duyguları peşpeşe birbirini izledi.

●

Osman imamı ziyaret etti. Ona yardım etmek isteğinde olduğunu söyledi.

İmam, "Rabia"dan "hak" alacaklı olduğunu belirtti. Eğer bu "hak" veriliyorsa, yardımı kabul edeceğini d[illegible]ledi. Osman ona beş altın uzattı, i[illegible] parayı hemen aldı. "Bu kadar parayı ümmeti Muhammet'in evladına şeytan icadı çalgılar meşketmekten mi kazanıyorsun?" diyerek Osman'ın kişiliğinde tüm Sinekli Bakkal dünyasına çattı. Onların tümünü cehennemlik kâfir olarak tanımlayıp suçluyordu.

●

Saffet Bey'in sütninesi İkbal Hanım, Rabialar'ın 'yaz'ı Bebek korusundaki beyaz evde geçirmelerini önerdi. Rabia ilk kez çıkıyordu Sinekli Bakkal'dan. Evleneliberi ilk kez 'mekân' değiştiriyordu.

Osman'la yalıda tarih üzerine, kültür ve medeniyet üzerine konuşmalar yapıyor, doğumu muhtemel 'oğulları' için iyi dilekler geliştiriyorlardı.

Rabia arada ut çalıyordu. En çok çaldığı macuncuların cuma günleri Sinekli Bakkal'dan geçerken söyledikleri "Çil Horoz" türküsüydü.

Rabia ut eşliğinde şarkı söylerken, sesi Bebek kıyılarından Boğaz'ın her yanına yayılıyordu. O söylerken Bebek koyu her yandan gelen sandallarla doluyor, gazelini dinliyorlardı.

Osman kendi kendine: "Boğaziçi ve ben, en sonunda Rabia'ya etten, kandan yaratılmış olduğunu öğrettik, kızgın toprakların, sıcak güneşin hayatını öğrettik" diyerek seviniyordu.

●

Selim Paşa görevinden istifa etti. İstifasının kabulü sırasında Mabeyinci'yle konuştu. Hilmi, yazı Lübnan'da geçirmek isteğiyle validen izin alıp yola çıktığında, bir fırsat yaratıp Fransa'ya kaçmıştı. Selim Paşa'nın gelini Dürnev ve Rabia'nın babası Tevfik'se Şam'da kalmıştı. Paşa gidip onları almaya karar verdi.

●

Selim Paşa Şam'a hareketini 'cülus'tan sonraya bıraktı. Bu, onun padişah 'efendisi'ne son nezaketi oluyordu. Yalnız, eski günlerdeki cülus eğlenceleri için gündemlediği tüm masrafları bu kez Sinekli Bakkal ihtiyar heyetiyle, mahalle yoksullarına kışın yakacak alınmasına ayırdı.

Konağa cülus gününün öğle sonrası giden Rabia, oradaki sessizliği anlamaya çalışıyordu. Bir tür "hayallerin hakim olduğu sessizlik"ti bu.

Bostan'a indi, sıkıntı sarmıştı içini. Konaktaki değişme belli bir gerçeği belirliyordu: Rabia, Selim Paşa ile karısının "silinmiş gamlı gözlerinde, hiçbir debdebenin, hiçbir saadetin daimi olmadığını sezen, hayatın biçimden biçime giren akışından ürkmüşlerin bakışı"nı anlıyor gibiydi. İşte yaşam gerçekliği.

Kendi geleceğini bu gerçekliğin ışığında görmeye çalıştı. "Kaza ve Kader" diye belirleyerek, kendi kendine. Umudunu diri tutmaya çalıştı.

●

Osman'la Rabia'daki ayrılıklar zaman geçtikçe daha bir belirleniyordu.

Rabia gene o 'tek ses', 'tek istek' gerçekliğini yaşarken, Osman bir senfoni zenginliğiyle 'binbir emel, binbir istek' içinde oluyordu. Rabia, Osman'da simgelenen Avrupalı'nın 'maddi'liğini kabul edemiyordu.

Osman'ı asılzadelikle, mirasyedilikle suçladığı anlar az değildi artık.

Rabia'yı din, ırk ayrılığından çok, 'sınıf farkı' kudurtuyordu.

●

Bir gün Rabia'nın bebeklik ve çocukluk günlerini geçirdiği dede evine gittiler. Her eşyada 'Rabia' gerçekliğinin oluşmasında rol almış nitelikleri buluyor, varlığını gene o evle özdeşleştirmeye çalışıyordu.

O evdeki dakikalar içinde karnında bir kıpırdama duymuştu. "Yeni Rabia"yı bu evde doğurma isteği yeşerdi içinde. O eve taşınmaya karar verdiler.

●

İmamın evini baştan sona onardılar.

Rabia'nın o "ecdat yadigârı" eve göçünü mahalleli de doğal karşılıyordu.

Rabia'nın gebeliği, mahalledeki saygınlığını arttırmıştı.

●

Kadın artık geceleri uyuyamaz oldu. Osman'ın kanısınca "o yalnız vücutça değil, dimağça da hastaydı."

Bir sabah yataktan kalkamadı. Kanarya'ya haber ulaştırıldı. Kanarya doktorlar getirtti. Muayenede, doğumun normal yoldan gerçekleşemeyeceği, mutlaka bir operasyona gereksinme belirdiği saptanmıştı.

Şimdi bu evde iki doğum olayı gerçekleşmek üzereydi. Rabia'nın —oğlan olarak doğacağına inandığı— çocuğun adı Recep; Osman'ınkinin ise "Tılsımlı Kuyu" olacaktı.

"Tılsımlı Kuyu"nun doğuş sancıları daha ilginçti. Bir türlü sonlanamayan zorlukları vardı bu operanın. Sonunda Osman'ı da sevinç çılgınlığına ulaştıran bir büyü gerçekleşti. Rabia, hasta durumunda dış dünyadan da algıladığı doğal seslerle, bir fırtınalı gecede operanın bitişine yardımcı olacak motifleri derleyiverdi. Bunların arasında kendi müziğimizin sesleri, o yarım ses özgünlüğü operaya beklediği doğum fırsatını veriyordu artık. Bu gerçeklikte iki uygarlığın, iki insan aracılığıyla, Batı ve Doğu sanat anlayışlarının bileşkesinde buluşup kaynaşması 'mucizesi' belirlenmişti.

●

Rabia buhranlı düşler görüyordu. Gizemli dünyalara tutsak ruhu, onda hep "ahret" dünyasına ilişkin düşler çoğalmaktaydı. Büyük babasının "ahret azapları"nı haber veren işaretlerdi sanki bunlar.

Çıkan kar fırtınası, Rabia'yı daha da bunaltmıştı. İnlemeleri arttı. Osman karısının ölebileceği olasılığına bile hazırlamaya çalışıyordu kendini.

Geçmiş beraberliklerine bakıyor, "sanki hiç fena gün geçirmemişler' gibi geliyordu ona. Avunuyordu.

Yatağa yaklaşır yaklaşmaz karısının şişmiş, mosmor olmuş yüzünü görünce irkilip geri çekiliverdi.

"Rabia, Rabia, Rabia!.." diye ünledi. / Kadına ağrı ve "ıspazmoz" gelmişti.

Evde bir koşuşmadır başladı.

Neden sonra Dr. Salim ve onun getirdiği bir hastabakıcı Rabia'yı kendine getirmeyi başardı.

Başarılı bir ameliyattan sonra Rabia'nın bir oğlu dünyaya geldi.

●

1908 Temmuz'unda "II. Meşrutiyet İnkılabı" oluyor. Sosyal ve politik düzeni alt üst eden bir olaydır bu.

Eski 'rejim' sürgünleri dönmeye başladılar. İçlerinde Tevfik de vardı bunların.

Dönenlerin pek çoğu 'şöhret sarhoşu' olmuştu. Artık birer 'kahraman'dılar.

Tevfik İstanbul'u görür görmez bir çocuk gibi ağlamaya başladı.

Onu Sinekli Bakkal'ın tüm bildik yüzleri karşılamıştı. Coşkulu naralar attılar Tevfik'i yanıbaşlarında görünce.

Parayla tutulmuş bir hatip, özellikle Tevfik'in kahramanlığını dile getirerek ateşli övgüler üretiyordu. Tevfik bu hatibi tanır gibi oldu. Bir zamanlar nezarette kendisine acılar çektiren, işkenceci "Göz Patlatan Muzaffer"den başkası değildi bu adam. Sorduğunda da bu adamın "Meşrutiyet Hatibi" olarak yeni idareyi alkışladığını öğrendi. Bir an şaşkınlık geçirdi bu gerçeklik karşısında.

Tevfik'in asıl sorusu Rabia'dır. O "nerede?"ydi.

"Torununu süslüyor. Ana oğul Sinekli Bakkal kahramanını bekliyor..." dediler.

Tevfik'in gözlerinden iki yaş damlası yanaklarına inerken onu karşılayanların başında bulunan Vehbi Dede şöyle dedi Rabia'nın babasına:

"Hayal takımına bir çocuk eklersin Tevfik!.."

●

Yaşlılığı ilerlemiş olan Tevfik, torununun varlığından da aldığı mutluluk coşkusuyla huzur buldu. Damadı Osman'la kızı Rabia'nın kaldığı eve yerleşti.

Sinekli Bakkal dünyasında o eski mutlu yaşam yine başladı.

Romandan alıntı

PEREGRİNİ her perşembe akşamı —o akşamları paşa gece yarısına kadar dairede geçirdiği için— konağa gelir, Hilmi'nin odasında toplanır, konuşurlar ve konser verilirdi. Hilmi ancak Rabia derse başladıktan sekiz ay sonra kızı Peregrini'ye dinletmeye karar verdi ve anasının iznini aldıktan sonra, bir perşembe akşamı Rabia'yı, Şükriye Hanım, Hilmi'nin odasına çıkardı.

Rabia yukarıya çıkarken ayakları geri geri gidiyordu. Peregrini'den biraz korkuyordu. Selim Paşa ile oğlu arasında sesinin terbiyesi için geçen tartışmayı derin bir dikkatle dinlemişti, pek sevdiği Vehbi Dede'nin elinden Peregrini'ye geçmeyi hiç istemiyordu. Odaya ayaklarının ucuna basarak girdi.

Piyanonun önünde dört kişi toplanmıştı. İskemlede Hilmi oturuyor, bir tarafında ayakta uzun boylu, keskin yüzlü esmer bir genç adam, öbür tarafında sarışın, silik yüzlü daha genç bir adam, arkasında, Hilmi'nin omuzlarına ellerini dayamış kısa boylu bir adam. Bunlar piyanonun yanında olmalarına rağmen müzikten bambaşka bir şeyler konuşuyorlardı. Bilhassa esmer adam —nafia mühendislerinden Şevki Bey— elleriyle işaretler yaparak "Mazzini, Namık Kemal" isimlerini durmaksızın tekrar ediyordu.

Çocuğun yumuşak halıda kaybolan ayak seslerini evvelâ Peregrini'nin hassas kulakları sezdi ve birdenbire döndü. Ufak tefek bir adamdı. Kuru yüzünü, bir örümcek ağı gibi birbirine geçmiş çizgiler kaplamış, gözleri çukur, kaşları kalın, sakalı sivri, siyah boyunbağı bir sanatkâr ihmaliyle göğsünün yarısını kaplamış, belki otuz, kırk yaşında.

— Bu bizim çocuk artist olacak, dedi ve elini Rabia'ya uzattı.

Kız -belki her uzatılan eli öpmeye alışık olmasından, belki el sıkmak âdetini bilmemesinden, belki de Peregrini'nin pürüzsüz Türkçesi'nden onu Müslüman sanmasından- sanatkârın elini öptü ve başına koydu.

ÜÇ genç elleriyle ağızlarını örterek pufladılar. Fakat Peregrini memnun görünüyordu. Çocuk onun zihninde ders verdiği alafranga zengin kız çocuklarıyla derhal bir karıştırma uyandırmıştı. Onların hepsi Avrupa çocuklarının saman kâğıdı kopyası gibi idiler; halbuki bu kız arkasındaki üç sıkı kumral örgüsüyle, açık yüzünde nohudî yemenisiyle İstanbul şehrinin medeniyetinin, kültürünün yüzyıllar süren gelişmesinin vücuda getirdiği yerli bir örnek!

Yeşil dalgalı bal rengi gözleri ciddî ve ağırbaşlı, biraz büyücek pembe dudaklı ağızda sükûn ve kudret vardı. Piyano hocasının gözleri küçüldü, dudaklarında doğan gülümseme yüzünün bütün çizgilerini derinleştirdi. Rabia da elinde olmadan gülümsedi. Ötekiler çocuğun üstada söyleyeceği şarkıyı münakaşa ediyorlardı. Hilmi bir parmağıyla piyanoda, "Gönül senden kimlere etsem şikâyet" şarkısına başladı.

— Bunu söyletelim, güzel söylüyor dedi.

Üstat başını salladı:

— Matmazel, camilerde okuyan hafızlardan değil mi? Bırakın kendi kitabından, kendi üslûbuyle bir parça okusun.

Üstadın bu fikrini gençler orijinal buldular ve derhal bir "mizansen" yapmaya koyuldular. Sarışın genç -Şûrayı Devlet azası'ndan Osman Bey'in oğlu Galip- bir rahle buldu getirdi. Şevki üstüne iki mum yaktı. Hilmi karısının odasından beyaz dantel bir başörtüsü kaptı getirdi. Rabia'nın başına örttü. Hafız kızın beyaz çerçeve içinde dar yüzü, mumun titrek beyaz alevleri arasında görününce havadaki "dram" kokusuna kapılan Peregrini piyanonun üstündeki lambayı kıstı. Birdenbire gölgelere dalan ve loşlukta hatları birbirine karışan eşya arasında Rabia'nın yüzü bir Meryem Ana tasviri gibi göründü. O vakit üstat ellerini oğuşturarak: "Beatris, Dante'ye ilk defa böyle görünmüş olacak!" diyordu. Üç gencin gözleri çocuğun yüzüne, fakat Peregrini'nin gözleri kız hafıza daldı kaldı.

BELKİ bir uzun dakika kızın vücudu donmuş gibi hareketsiz bekledi. Sonra içine gizli bir hayat suyu akıyormuş gibi önce başı ve omuzları belli belirsiz, sonra bütün vücudu dalgalanmaya, dudaklarından yarım ve çeyrek seslerden yaratılan ağır ve garip bir ahenk akmaya başladı. "Besmele" ile başlarken bu hareket ve ses hafif ve pes, fakat gittikçe kuvvetlendi, hummalı bir damar gibi atışı kudretlendi ve en nihayet "Sadakallahül azîm"de yavaşladı ve birdenbire kesildi.

Şimdi küçük hafız yine donmuş gibi, okurken vücudunu kavrayan kudret akmış, tükenmiş gibi cansız duruyordu.

Üç çift göz, kendilerine pek olağanüstü gelmeyen bu manzaranın Peregrini'ye tesirine biraz şaştı. Onu bir filozof, her filozof gibi dinsiz, her halde dinsizliği bir softa taassubu kadar kuvvetli sanırlardı. O, şimdi başı önünde, yüzü huşû içinde, günahlarına tövbe eden bir rahibe benzemişti.

Başını kaldırdığı vakit, davranışındaki acele ve aşırılığı kalmamıştı. Çoşkun bir sesle çocuğa:

— Okuduğunun manasını bana söyler misin? dedi.

Rabia, omuzlarını silkti. Henüz bunu anlayacak kadar Arapça derslerinde ileri gitmemişti.

Hilmi yine konuştu. Paşa'nın kütüphanesinden, yaprakları sararmış bir tefsir kitabı getirdi.

Rabia'nın okumuş olduğu âyetlerin Türkçesini söylerken, piyanist onları cebinden defterini çıkarmış, kaydediyordu:

"Rab, meleklere, biz dünyaya hâkim olacak birini (Âdem) göndereceğiz, dediği zaman onlar, biz senin kudsiyetini ilâ, hamdüsena ile meşgulken, sen oraya fitne ika edecek, kan dökecek bir kimse mi gönderiyorsun, dediler".

Piyanist defterini cebine koydu:

— Beni Allah'ımdan, ruhbaniyetten ve manastırdan ayıran işte meleklerin bu mantığı, bu itirazı olmuştur, dedi.

Hilmi ve arkadaşları sustular. Onu, yeni ve bambaşka bir yönden görüyorlardı. Onun felsefe ve tarih bilgisinden, doğu bilimlerindeki derinliğinden çok Batı'daki fikir akımlarını dikkatle izleyişi, genç öğrencinin zihninde kuvvetli tesirler yapmıştı. Fakat en çok onu dinsizliği için yani kilisesini, tarikatini terkettiği için severlerdi. Türk diyarında her değişikliğe, her ileri atılışa dindarları engel gördükleri için kendilerini din baskısından kurtulmuş sayıyorlardı. Bundan dolayı sabık rahip Peregrini ile aralarında bir fikir dostluğu, inanç birliği olduğuna inanmışlardı. Rabia'nın Kur'an okumasıyle, sanatkârın gösterdiği hassasiyet onları biraz şaşırttı.

Hilmi sordu:

— Bu sesi terbiye etmek istemez misiniz, cher Maître?

Rabia'nın gözleri isyanla tutuştu, fakat Peregrini kızı yatıştıran bir samimiyetle dedi ki:

— Hayır, Sezar'ın malını Sezar'a. Allah'a ait olanı Allah'a vermek gerek... Ben Sezar'ın, ben Şeytan'ın toplumundanım. Çocuk Allah'ın, bırakın olduğu yerde kalsın.